

Henricus. 4. Emperour. Waiting 3. dayes vpon Pope Gregory 7. Image of Antichrist.

Między cesarstwem a papieństwem. Spór o inwestyturę w średniowiecznej Europie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Richard William Southern, *Kształtowanie średniowiecza*, tłum. H. Pręczkowska, Warszawa 1970.

- Cytat za: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 118.
- Źródło: A. L. Sowa, *Wielka historia Polski. Tom 10. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945-2001)*, Kraków 2001, s. 29.
- Źródło: *Polska 1944-1955. Tom I – 1944-1955*, Warszawa 1966, s. 37.
- Źródło: *Polska 1944-1955. Tom I – 1944-1955*, Warszawa 1966, s. 93.
- Źródło: *Polska 1944-1955. Tom I – 1944-1955*, Warszawa 1966, s. 172.
- Źródło: *Polska 1944-1955. Tom I – 1944-1955*, Warszawa 1966, s. 87.
- Źródło: *Polska 1944-1955. Tom I – 1944-1955*, Warszawa 1966, s. 89.
- Źródło: *Instrukcja Ministerstwa Przemysłu w sprawie uruchamiania zakładów przemysłowych na Ziemiach Odzyskanych, wrzesień 1945*, [w:] . Cytat za: *Polska w latach 1945-1956. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii*, wybór i opracowanie Zenobiusz Kozik, współpraca E. Grzędziński, Warszawa 1987, str. 240-242.
- Źródło: *Wyzwolenie Polski i budowa Państwa Ludowego 1944–1945. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, t. 61, oprac. W. Góra, R. Halaba, N. Kołomiejszyk, 1959, s. 45.
- Źródło: Antoni Czubiński, *Dzieje najnowsze Polski. Polska Ludowa 1944–1989*, Poznań 1992, s. 65.
- Źródło: *Raport Dowództwa Okręgu Wojskowego nr II* dla szefa Sztabu Generalnego WP gen. broni. Wł. Korczyca o sytuacji ludności ukraińskiej osiedlanej na terenie województwa gdańskiego i szczecińskiego Bydgoszcz, sierpień 1947*, [w:] Eugeniusz Misiło, *Akcja „Wisła”*.
- Źródło: *Tzw. mały traktat wersalski*, [w:] Stanisław Sierpowski, *Źródła do historii powszechnej okresu międzywojennego. Tom pierwszy: 1917–1926*, Poznań 1989, s. 126.
- Źródło: *Uchwała konferencji poczdamskiej w sprawie wysiedlenia Niemców z Polski, Czechosłowacji i Węgier z 2 sierpnia 1945 r.*, [w:] W. Góra, R. Halaba, N. Kołomiejszyk, *Wyzwolenie Polski i budowa Państwa Ludowego. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole nr 61*, Warszawa 1959, s. 42.
- Źródło: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 129–130.
- Cytat za: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 128.

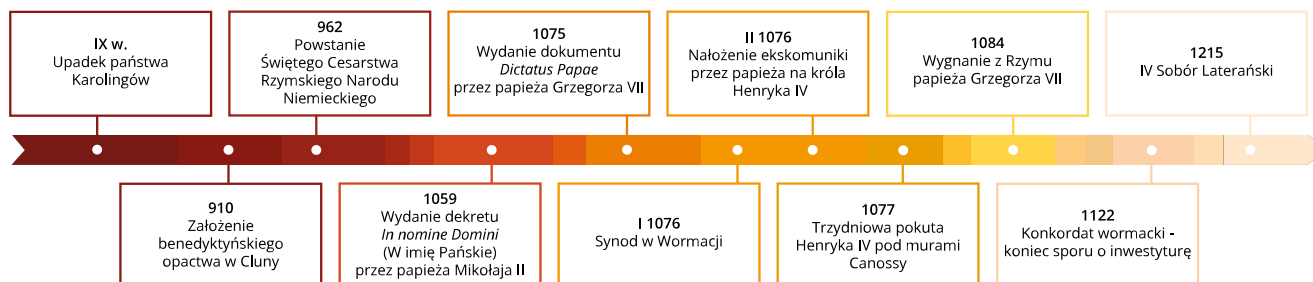
Henricus. 4. Emperour. Waiting 3. dayes vpon Pope Gregory 7. Image of Antichrist.

Cesarz Henryk IV w Canossie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Późnym wieczorem w wigilię Bożego Narodzenia 1075 r. papież Grzegorz VII odprawiał pasterkę w rzymskiej bazylice św. Marii Większej (Santa Maria Maggiore). Do krypty, w której odbywała się msza, wpadła grupa uzbrojonych żołnierzy. Strącili oni z głowy papieża tiarę, chwycili go za włosy i wywlekli z kościoła. Całą noc poprzedzającą rocznicę przyjścia Zbawiciela na świat Grzegorz spędził zamknięty w ufortyfikowanej wieży, wyśmiewany i opluwany przez swoich strażników. Nikt nie miał wątpliwości, kto stał za tym porwaniem. Był nim Henryk IV, król niemiecki. Rozpoczął się wielki konflikt między cesarstwem a papiestwem, który na kilkadziesiąt następnych lat zdominował świat chrześcijański.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, dlaczego papież Grzegorz VII został porwany podczas odprawiania pasterki w 1075 roku.
- Przeanalizujesz, o co toczyła się walka między papieżem a cesarzem i jakie były racje obu stron.
- Wskażesz, jakie istnieją współczesne echa sporu o inwestyturę.

Przeczytaj

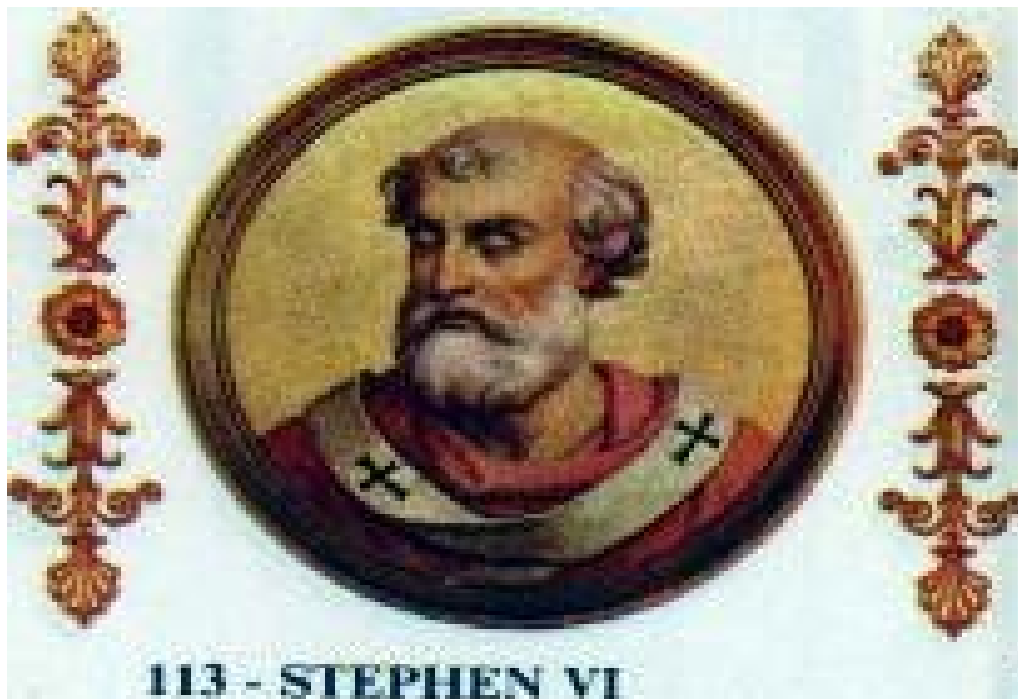
Kryzys

Upadek państwa Karolingów w IX w. zapoczątkował okres destabilizacji politycznej w Europie. Kryzys nie ominął również Kościoła, który w osobach władców frankijskich miał potężnych protektorów i sojuszników. Nastąpiło osłabienie władzy i znaczenia papieży. Wybór następcy św. Piotra zwykle był przeprowadzany w atmosferze walk wewnętrznych między włoskimi rodami arystokratycznymi, które chciały obsadzić tę godność swoim kandydatem. Wybór często padał na nieodpowiednie osoby (tzn. takie, które nie czuły powołania do sprawowania tak ważnej funkcji, a zgadzały się na jej piastowanie ze względu na wpływy z nią związane), a same pontyfikaty trwały krótko. Dodatkowo rozpowszechnił się zwyczaj kupowania i sprzedawania godności kościelnych (symonia) oraz obsadzania najwyższych stanowisk i urzędów przez własnych krewnych (nepotyzm). W 962 r. Otton I zajął Rzym i koronował się na [cesarza](#), przywracając tym samym porządek i pokój. Ceną, jaką przyszło zapłacić za to Kościołowi, było uzależnienie od władzy następców Ottona. Od tej pory cesarz miał wpływ na wybór papieża, który dodatkowo był zobowiązany do składania przysięgi na wierność władcy.

Bonifacy VI, zanim został papieżem w kwietniu 896 r., był dwukrotnie zawieszony w obowiązkach za prowadzenie niemoralnego trybu życia. Jego elekcję wymusił zbrojnie lud rzymski. Bonifacy zmarł dwa tygodnie po wyborze.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Stefan VI, papież od maja 896 do sierpnia 897 roku. Był synem kapłana i członkiem jednego ze stronnictw rzymskich. Zorganizował tzw. trupi synod – nakazał ekshumowanie ciała poprzednika, papieża Formoza, i go osądził. Stefan VI został zdjęty z urzędu przez lud rzymski i uduszony w więzieniu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Roman, papież od sierpnia do listopada 897 r., był bratem papieża Marcina II, został zdjęty z urzędu przez przeciwników politycznych i zamknięty w klasztorze, gdzie zmarł.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Teodor II, papież w grudniu 897 roku. Sprawował swój urząd przez 20 dni, zmarł w niejasnych okolicznościach.

Wskaż na podstawie przytoczonych wyżej życiorysów papieży cztery argumenty uzasadniające, że Stolica Apostolska znajdowała się w stanie kryzysu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kryzys dotknął nie tylko papieństwo, ale też cały Kościół. Większość problemów, z którymi się borykał, wiązała się z faktem, że duchowieństwo (zwłaszcza wyższe) uzależnione było od władzy świeckiej. Książę czy król nadawał kościołom i klasztorom uposażenie, tzw. **beneficjum**, czyli majątki ziemskie. Z tego tytułu władca rościł sobie pretensje do tego, aby mieć wpływ na obsadę godności kościelnych, czyli mianować swoich kandydatów na godności biskupów czy opatów.

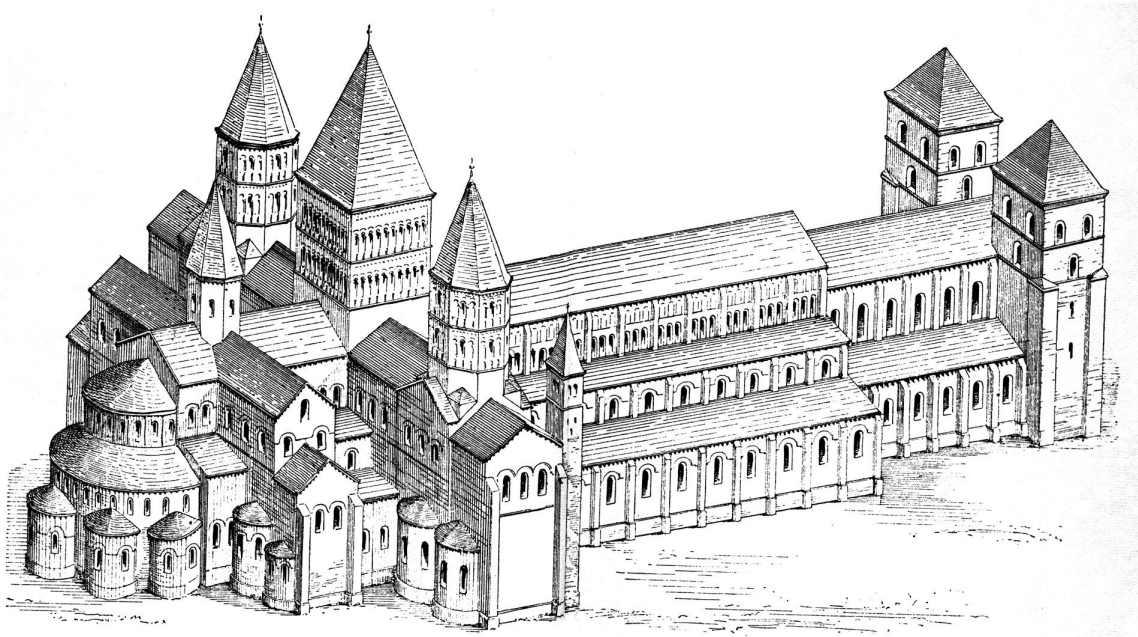

Inwestytura kościelna. Określ, co król wręcza biskupowi na znak inwestytury.

Duchowni stawali się wasalami władców świeckich – byli zobowiązani do wierności i oddania swojemu seniorowi. Konsekwencją procesu feudalizacji Kościoła było zeświecczenie duchowieństwa. Styl życia jego przedstawicieli niewiele się różnił od tego, który cechował osoby świeckie. Dla władcy ważniejsze było, by daną godność piastował lojalny wobec niego duchowny, który mógł być stabilnym filarem jego władzy w terenie, niż ktoś, kto sumiennie przestrzegał reguł życia duchownego. Nierzadko zdarzało się, że księża wchodzili w związki małżeńskie, bardziej zajmowali się polityką i wojowaniem aniżeli sprawami Kościoła. W klasztorach doszło do zaniku dyscypliny i rozkładu duchowości.

Reforma

Pogłębiający się kryzys zaczął budzić dążenie do reformy Kościoła. Jej inicjatorem stał się klasztor benedyktyński w Cluny w Burgundii, stąd nazwa całego ruchu – reforma kluniacka. Do końca XI w. do dzieła reformy przyłączyło się ponad 2 tys. klasztorów na terenie całej Europy, tworząc [kongregację kluniacką](#).

2. CLUNY (NO).

Kościół benedyktyński w Cluny. Opactwo zostało założone w 910 r. i było ośrodkiem macierzystym kongregacji kluniackiej. Był to największy klasztor, jaki kiedykolwiek zbudowano w Europie Zachodniej. Ośrodek ten odgrywał ważną rolę religijną i polityczną w średniowieczu. Stanowił oparcie dla idei reformy życia religijnego w X w. oraz idei krucjat i rekonkwisty.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dążąc do odnowy moralnej, benedyktyni z Cluny powrócili do przestrzegania surowej dyscypliny, zasad celibatu i ubóstwa. W klasztorach przywrócono codzienny rytm modlitw, a zakonnicy wypełniali czas modlitwą, kontemplacją i pracą fizyczną. Opat mógł być odtąd wybierany tylko spośród mnichów, a sam klasztor bezpośrednio podlegał papieżowi. Klasztor w Cluny stał się również jednym z głównych propagatorów idei pokoju Bożego

(*treuga dei*). Był to zespół konwencji ogłoszonych w X w. przez Kościół, których celem było przeciwdziałanie przemocy.

1. Od Bożego Narodzenia aż do poniedziałku najbliższego po święcie Trzech Króli, dalej od Wielkiego Postu aż po oktawę Zielonych Świąt, dalej wszystkie wigilie i święta i przez trzy dni w każdym tygodniu, mianowicie od czwartku wieczora aż do świtu poniedziałku, niechaj pokój dumnie panuje wszędzie, [tak] by nikt nie uderzył [też znieważył] nieprzyjaciela swego.

2. Kto by zabił [w tym czasie], niechaj podlega wyrokowi śmierci. Kto by zranił traci rękę. Kto by uderzył sztyletem, jeśli jest szlachcicem, [niechaj] librę [funt srebra] położy, jeśli wolnym czy ministerialem – 10 **solidów**, jeśli poddanym [niechaj będzie ukarany] na skórze i włosach] [...].

Omów, na czym polegała idea *treuga Dei*.

Cytat za: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 118.

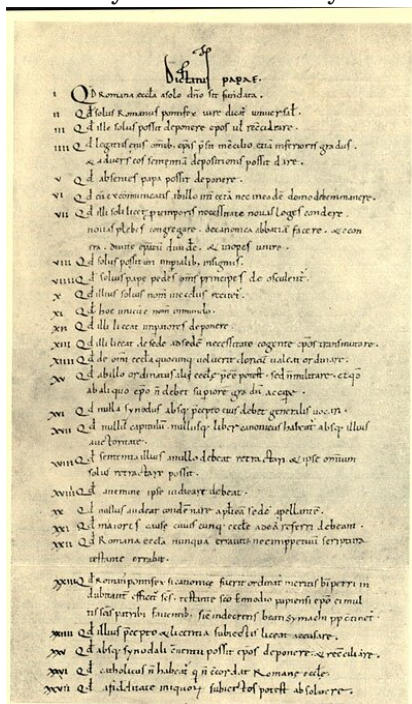
Dzieło reformy nie ominęło papiestwa. Na mocy dekretu wydanego przez Mikołaja II w 1059 r. wyboru papieża miało dokonywać kolegium kardynałów, cesarz zaś tylko zatwierdzał ten wybór. Dalsze umocnienie pozycji biskupów Rzymu przypadło na lata pontyfikatu Grzegorza VII.

Papież i cesarz

Grzegorz VII, były mnich jednego z klasztorów związanych z kongregacją kluniacką, podejmując się dzieła radykalnej reformy Kościoła, wszedł na drogę otwartego konfliktu z cesarstwem, którego tłem był spór o dominację w Kościele.

Punktem spornym była kwestia obsady godności kościelnych. Panujący w Niemczech Henryk IV rościł sobie pretensje do decydowania o tym, kto będzie zajmował najwyższe urzędy w Kościele. Nie zgadzał się z propagowaną przez nowego papieża ideą uniezależnienia się Kościoła od władzy świeckiej. W 1075 r. papież Grzegorz VII sporządził dokument zwany *Dictatus papae* (łac., dyktat papieski) (porównaj ćw. 6). U jego podstaw leżało przekonanie

o konieczności określenia na nowo stosunków między papiestwem a cesarstwem. Odtąd – zgodnie z duchem wydanego dokumentu – powinny opierać się one na idei prymatu papieża nad całym światem chrześcijańskim. Papieżowi powinna zatem przysługiwać najwyższa władza sądownicza i prawodawcza oraz prawo do zdetronizowania władców świeckich, w tym samego cesarza. Władcy świeccy w myśl postanowień dokumentu tracili zaś prawo do nadawania **inwestytury**, a tym samym wpływania na wybór duchownych.

Dictatus papae, dokument sporządzony w formie 27 tez spisanych ręcznie jako osobista notatka, prawdopodobnie nieprzeznaczona do publicznej wiadomości, przez papieża Grzegorza VII. Zakładał on dominację papieża w świecie chrześcijańskim. Oryginał tego dokumentu znajduje się dziś w Muzeum Watykańskim.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Papież Grzegorz VII, właściwie Hildebrand, benedyktyn związany z ruchem reformy życia duchownego zainicjowanym przez klasztor w Cluny. Od połowy X w. był bliskim współpracownikiem kolejnych papieży, których wspierał i którym doradzał w dziele reformy. W 1073 r. w wieku ok. 53 lat został wybrany na papieża, zmarł na wygnaniu w 1085 r.; był głównym uczestnikiem sporu o inwestyturę. Opisz charakterystyczne elementy stroju papieskiego.

Źródło: Armin P., Wikimedia Commons, licencja: CC 0 1.0.

Dokument wydany przez papieża Grzegorza VII nie mógł pozostać bez reakcji ze strony władcy niemieckiego. W wigilię Bożego Narodzenia 1075 r. papież Grzegorz VII został porwany podczas odprawiania pasterki, uwięziony i torturowany. Następnego dnia go odbito. Na **synodzie** w Wormacji w 1076 r. Henryk IV podważył wybór Grzegorza VII na tron papieski. W odpowiedzi papież nałożył ekskomunikę na króla, co oznaczało w praktyce zwolnienie jego poddanych z przysięgi na wierność. Było to równoznaczne z detronizacją władcy. Wykorzystała to opozycja, która zbrojnie wystąpiła na terenie Niemiec przeciwko Henrykowi, grożąc mu utratą tronu. Król zdecydował się prosić papieża o zdjęcie ekskomuniki. Udał się do Canossy, gdzie wówczas przebywał Grzegorz VII, i trzy dni stojąc

pod murami miasta, ubrany w wór pokutny, prosił papieża o przywrócenie na łono Kościoła. W końcu Grzegorz VII się ugiął. Pokój okazał się jednak krótkotrwały. W 1084 r. Henryk IV doprowadził do wygnania z Rzymu Grzegorza VII i mianował nowego papieża, Klemensa III, który koronował go na cesarza. Grzegorz zmarł rok później na wygnaniu, ale ani jego śmierć, ani późniejszy o kilka lat zgon cesarza nie zakończyły sporu. Walka ciągnęła się przez następne lata. Europa podzieliła się na zwolenników i przeciwników papieża. [Konkordat podpisany w Wormacji](#) w 1122 r. między cesarzem Henrykiem V a papieżem Kalikstem tymczasowo uregulował kwestie związane z inwestyturą duchowieństwa na zasadach kompromisu (porównaj ćw. 8).

Cesarz Henryk IV Salicki został królem niemieckim w 1056 r. jako sześciolatek, przez kolejnych 10 lat rządy w jego imieniu sprawowała matka. Na czasy jego panowania przypadło apogeum sporu o inwestyturę. W 1084 r. Henryk został koronowany na cesarza niemieckiego. Opuszczony przez stronników został zmuszony do abdykacji w 1105 r., rok później zmarł.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

inwestytura

(z łac. *investire* – odziewać, ubierać) procedura nadania lenna wasalowi przez seniora przy zachowaniu właściwego ceremoniału; podczas inwestytury duchownej senior wręczał biskupowi lub opatowi pastorał i pierścień

reforma gregoriańska

zmiany przeprowadzone w Kościele w XI–XII w., mające na celu przywrócenie ideału życia zgodnie z zasadami Ewangelii i wyeliminowanie wynaturzeń; reforma nazwę swą wzięła od imienia papieża Grzegorza VII

kongregacja kluniacka

reformy wprowadzone na przełomie X i XI w. przez klasztor benedyktyński w Cluny, mające na celu powrót do surowego przestrzegania reguły św. Benedykta, czyli powrót do celibatu, idei ubóstwa, wypełniania czasu modlitwą i pracą fizyczną.

Dictatus papae

(łac., dyktat papieża) dokument wydany w 1075 r., którego autorstwo przypisuje się papieżowi Grzegorzowi VII; wprowadzał on wyższość władzy papieskiej nad cesarską; miał charakter odrębnej notatki i nie był przeznaczony do podania do publicznej wiadomości

uniwersalizm

(z łac. *universalis* – powszechny, ogólny) dążenie do ogarnięcia pewnej całości, upowszechnienie całokształtu postaw i zasad obowiązujących na danym terytorium w danym okresie, np. uniwersalizm papieski

beneficjum

(z łac. *beneficium* – dobrodziejstwo) nadanie duchownym dożywotnio prawo do czerpania dochodów z tytułu piastowania określonego urzędu, np. biskupa

cesarz

(z łac. *Caesar*) władca, który ma rangę wyższą od króla

konkordat

(z łac. *concordatum* – uzgodniony) umowa międzynarodowa między państwem a Stolicą Apostolską

konkordat w Wormacji

umowa zawarta między cesarzem Henrykiem V a papieżem w 1122 r. kończąca spór o inwestyturę

antypapież

papież wybierany zazwyczaj w wyniku sporów teologicznych lub politycznych, często niezgodnie z prawem kanonicznym

solid

(z łac. *solidus* – trwały, całkowity) wprowadzona w IV w. przez cesarza Konstantyna złota moneta o wadze 4,55 g; w użyciu do końca XI w.

synod

(z łac. *synodus*, od gr. *synodos* – zebranie, konsylium) zebranie duchowieństwa i świeckich z danej ziemi

włosiennica

(gr. *kilikon*, łac. *cilicium*) okrycie wierzchnie, niewygodne w noszeniu, uszyte z szorstkiej tkaniny z sierści wielbłądziej lub koziej

Słowa kluczowe

spór o inwestyturę, papież Grzegorz VII, cesarz Henryk IV, *Dictatus papae*, Europa w okresie krucjat, kultura średniowieczna

Bibliografia

Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997.

R.W. Southern, *Kształtowanie średniowiecza*, przeł. H. Pręczkowska, Warszawa 1970.

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją przedstawiającą wyprawę Henryka IV do Canossy, a następnie wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dql28nkJ3>

Film nawiązujący do treści materiału - dotyczy sporu o inwestyturę.

Polecenie 2

Przeredaguj tekst autorstwa papieża Grzegorza VII tak, by przedstawiał punkt widzenia cesarza i został napisany przez jego nadwornego kronikarza.

Polecenie 3

Wyjaśnij, co współcześnie oznacza powiedzenie „pójść do Canossy”.

Polecenie 4

Oceń postępowanie papieża Grzegorza VII i cesarza Henryka IV podczas spotkania w Canossie.

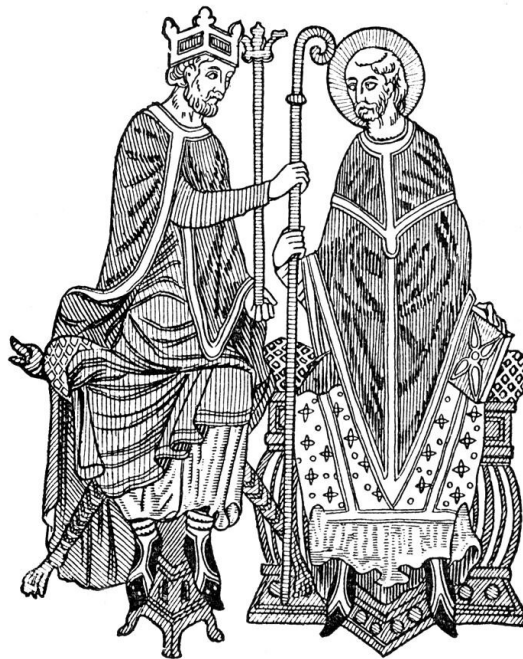
Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na podstawie poniższej ilustracji rozstrzygnij, jaka średniowieczna procedura została na niej przedstawiona. Uzasadnij swoje zdanie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 2

Dopisz do podanych niżej definicji pojęcia.

Definicja	Pojęcie
umowa między władzą świecką a duchowną	
grupa klasztorów w ramach jednego zakonu, np. benedyktyńskiego, która podjęła dzieło odnowy życia moralnego w X w.	
sprzedaż godności i urzędów kościelnych; termin pochodzi od imienia Szymona Maga, który chciał kupić od apostołów dar Ducha Świętego	
przekazywanie godności i urzędów kościelnych osobom z własnej rodziny	
zebranie duchowieństwa z danej diecezji, metropolii lub kraju, które np. odbyło się w Wormacji w 1076 r. i podczas którego duchowni podważyli prawowitość wyboru Grzegorza VII na papieża	

Ćwiczenie 3

Spośród poniżej podanych osób zaznacz te, które mogły brać udział w wyborze mnicha Hildegarda, przyszłego Grzegorza VII, na papieża. Uzasadnij odpowiedź.

☐ Gotfryd III Garbaty, książę Górnej i Dolnej Lotaryngii

☐ Jan, kardynał biskup Porto

☐ Giovanni Minuto, kardynał biskup Tusculum

☐ Hubert, kardynał biskup Palestriny

☐ Ubaldo, kardynał biskup Sabiny

☐ papież Grzegorz VI

☐ cesarz, Henryk IV

Ćwiczenie 4

Przeanalizuj poniższe stwierdzenia i określ, czy są one prawdziwe, czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Po raz pierwszy formuła „Święte Cesarstwo” na określenie Rzeszy Niemieckiej pojawiła się w aktach cesarskich za panowania Fryderyka I Barbarossy.	☐	☐
Wielkie bezkrólewie w cesarstwie oznaczało, że na tronie nie zasiadał król.	☐	☐
Otto IV nigdy nie został wykluczony z życia Kościoła (ekskomunikowany).	☐	☐
Początki potęgi dynastii Habsburgów wiążą się z panowaniem Rudolfa I.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Przeanalizuj poniższe obrazy przedstawiające ostatnie dwa lata życia papieża Grzegorza VII, a następnie napisz z perspektywy papieskiego kronikarza krótki komentarz do tych wydarzeń.

Otto von Freising, kronika z XII w.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Uwaga! Tezy dopasowuj w kolejności chronologicznej od góry.

[illegible]

22. Kościół rzymski nigdy nie pobił i po wszystkie czasy – wedle świadectwa Pisma św. – w żaden błąd nie popadnie.

13. Jemu wolno w razie potrzeby biskupów z miejsca na miejsce przenosić.

6. Z obłożonymi przez niego klątwą nie wolno przebywać w jednym domu.

9. Tylko papieża stopy całować mają wszyscy książęta.

15. Mianowany przezeń (duchowny) może być przełożonym innego kościoła, ale nie może pełnić służby wojskowej i nie może od żadnego biskupa przyjmować urzędu wyższego stopnia.

10. Jego jednego imię ma być wspomniane w modlitwach kościelnych.

23. Biskup rzymski, jeśli kanonicznie został obrany, dzięki zasługom Piotra św., niewątpliwie staje się świętym, jak świadczy św. Eunodiusz biskup Pawii, z czym zgadza się wielu Ojców i świętych, jak poznać można z dekretów świętego papieża Symacha.

2. Tylko sam biskup rzymski może być prawnie nazwany biskupem powszechnym.

27. On może poddanych zwolnić od wierności bezecnym.

12. Jemu wolno władcami rozporządzać, a więc i cesarzy z tronu składać.

14. W całym Kościele wolno mu duchownych mianować, gdzieby chciał.

5. Nieobecnych może papież składać z godności.

3. Tylko on sam może biskupów składać z godności lub do nich przywracać.

19. Przez nikogo nie może być on [papież] sądzony.

17. Żaden przepis prawny i żadna księga kanonów, to jest praw kościelnych, nie ma ważności bez jego woli.

7. Jedynie jemu samemu wolno, stosownie do wymagań czasu, nowe prawa wydawać, nowe gminy zakładać, ze zgromadzenia kanoników tworzyć opactwa, z drugiej strony dzielić bogate biskupstwo, a ubogie łączyć.

4. Legat jego przewodniczy wszystkim biskupom na synodzie, nawet gdy jest niższy stopniem, i może na nich wydać wyrok złożenia z godności.

16. Żaden synod nie może bez jego rozkazu nazywać się powszechnym.

11. Ten jeden jedyny jest tytuł „papież” na świecie.

8. On sam tylko może używać insygniów cesarskich.

20. Nikomu nie wolno (sądownie) skazywać apelującego do Stolicy Apostolskiej.

18. Orzeczenie jego przez nikogo nie może być zaczepione, on sam zaś może unieważnić [orzeczenia] wszystkich innych.

1. Kościół rzymski przez samego Boga został założony.

Źródło: Grzegorz VII, *Dictatus papae*, tekst dostępny online: e-historia.com.pl

Przeanalizuj ilustrację oraz zapoznaj się z fragmentem opracowania historycznego, a następnie wykonaj polecenia.

« Grzegorz, biskup, sługa sług bożych, wszystkim arcybiskupom, biskupom, książętom, hrabiom i innym panom Królestwa niemieckiego, broniącym wiary chrześcijańskiej pozdrowienie i błogosławieństwo apostolskie. [...] postanowiliśmy Waszym Miłościom podać szczerą prawdę, jak król Henryk [Henryk IV] upokorzony pokutą uzyskał rozgrzeszenie i w jaki sposób cała sprawa po jego zjawieniu się we Włoszech się rozwija. [...]

Tymczasem dowiedzieliśmy się o zbliżaniu się króla, który zanim jeszcze stanął we Włoszech, wysłał do nas przodem konne poselstwo, oświadczając gotowość zadośćuczynienia Bogu i św. Piotrowi i dla poprawy życia przyrzekając zachować bezwzględne posłuszeństwo, byle tylko mógł pozyskać od nas łaskę przebaczenia i apostolskiego błogosławieństwa. Gdy wśród długich spornych narad, za pośrednictwem posłów, ostro strofowaliśmy go za jego występki, wreszcie on nie okazując wrogich lub zuchwałych zamiarów, w towarzystwie kilku ludzi zjawił się w mieście Canossie, w którym przebywaliśmy. Tam przez trzy dni stojąc u bram zamku, zdjęwszy szaty królewskie, boso, we włosiennicy, nie pierwszej przestał błagać z wielkim płaczem zmiłowania apostolskiego i przebaczenia, aż u wszystkich, którzy tam przybyli i do których uszu owe jęki doszły, wzbudził taką litość i takie współczucie, że wstawiając się za nim z wielu prośbami i łzami, wszyscy dziwili się niezwyklej zatwardziałości mego serca, a niektórzy nawet wołali, że w nas jest nie surowość apostolska, a tyrańska srogość.

W końcu skrucą jego i takim błaganiem wszystkich, którzy tam przybyli, zwyciężeni, zdjęwszy zeń kłatwę, przypuściwszy go do łaski wspólności i do łona Świętej Matki Kościoła [...]. Potwierdzenie

otrzymaliśmy z rąk opata kluniackiego i cór naszych Matyldy i hrabiny Adelajdy oraz innych książąt, biskupów i świeckich [...].

Cytat za: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 128.

Księżna Matylda wraz z papieżem Grzegorzem VII przyjmują w Canossie cesarza Henryka IV.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Rozstrzygnij, czy ilustracja znajduje odniesienie do informacji zawartych w źródle.

Określ, w jakim celu powstał dokument przytoczony w źródle. Znajdź fragmenty, które uzasadniają twoją opinię.

Wyjaśnij, kogo i dlaczego przedstawiono jako mniejszego na ilustracji.

Przeanalizuj poniższy tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

((Akt cesarski

W imię świętej i nierozdzielnej Trójcy. Ja Henryk, z Bożej łaski cesarz rzymski Augustus, dla miłości Boga i Świętego Rzymskiego Kościoła oraz pana papieża Kaliksta i dla zbawienia duszy mojej, odstępuję Bogu, świętym apostołom Pańskim Piotrowi i Pawłowi i świętemu Kościołowi katolickiemu wszelką inwestyturę za pomocą pierścienia i pastorału, zgadzając się we wszystkich kościołach mego królestwa lub cesarstwa na kanoniczny wybór i wolną konsekrację. Posiadłości i lenna [regalia] św. Piotra, zabrane od wybuchu tego sporu aż po dzień dzisiejszy, tak za czasów mego ojca, jak i za moich, zwracam, o ile je mam w posiadaniu, temuż Św. Kościołowi Rzymskiemu, jeśli zaś których nie posiadam, dopomogę wiernie do ich odzyskania. Posiadłości zaś wszystkich innych kościołów i książąt oraz innych, tak duchownych, jak świeckich, utracone w tej wojnie, zwrócę za radą książąt lub na drodze prawa, o ile je posiadam, te zaś, których nie posiadam, dopomogę wiernie odzyskać. I daję prawdziwy pokój panu papieżowi Kalikstowi i Św. Kościołowi Rzymskiemu i wszystkim, którzy po stronie jego stoją lub stali. A we wszystkich sprawach, w których Św. Kościół Rzymski zażąda ode mnie pomocy, wiernie go wesprę, w tych zaś sprawach, w których skargę przede mną wytoczy, wymierzę mu należną sprawiedliwość. To wszystko działo się za zgodą i radą książąt, który imiona są podpisane: [następują podpisy].

Akt papieski

Ja Kalikst, biskup, sługa sług Bożych, Tobie, umiłowanemu Synowi Henrykowi, z Bożej łaski cesarzowi rzymskiemu Augustowi, zezwalam, aby wybory biskupów i opatów królestwa niemieckiego, którzy

podlegają królestwu, dokonywały się w Twojej obecności, bez symonii i jakiegokolwiek gwałtu, w ten sposób, abyś w razie wynikłej między stronami niezgody, za radą lub wyrokiem metropolity i biskupów z tejże prowincji, rozsądniejszej stronie udzielił swej zgody i pomocy. Wybrany zaś niechaj otrzyma od Ciebie za pomocą berła lenna [regalia] i to, co Ci z tego tytułu wedle prawa winien będzie, niech wypłaci. Kto zaś z innych stron cesarstwa zostanie wyświęcony, w ciągu sześciu miesięcy lenna za pomocą berła od Ciebie ma otrzymać, i to, co Ci z tego tytułu wedle prawa winien będzie, niechaj wypełni; z wyjątkiem tego wszystkiego, co oczywiście należy do Kościoła Rzymskiego. W sprawach zaś, w których wniesiesz do mnie skargę i zażadasz pomocy, wedle obowiązku mego urzędu pomocy tej Ci udzielę. Daję prawdziwy pokój Tobie oraz wszystkim, którzy po stronie Twojej są lub byli w czasie tego sporu.

Źródło: *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, PWN, Warszawa 1997, s. 129–130.

Podaj nazwę cytowanego dokumentu.

Udowodnij, że cytowany dokument jest kompromisem.

Ćwiczenie 9

Ułóż przemówienie, które wygłosiłbyś/wygłosiłabyś w imieniu cesarza Henryka IV podczas synodu w Brixen w 1080 roku. Przedstaw w nim racje władzy świeckiej do zwierzchnictwa nad Europą.

Osoba Grzegorza VII jest bardzo różnie oceniana przez historyków. Przeanalizuj poniższy tekst, a następnie na jego podstawie i na podstawie własnej wiedzy pozaźródłowej dokonaj oceny postępowania papieża. Zwróć uwagę, jakie podstawy miały jego działania; jakie miał racje do tego, by rościć sobie prawa do zwierzchnictwa nad Europą; czy był to przejaw pychy i żądy władzy, czy próba uniwersalistycznego zjednoczenia Europy; jakie konsekwencje miało jego wystąpienie dla dalszych dziejów Europy i autorytetu papiestwa.

((Richard William Southern

Kształtowanie średniowiecza

Nowa epoka miała swoich proroków, jak i bojowników, z których największym był Grzegorz VII. O Grzegorzu VII krążyło mnóstwo anegdot. Wszystkie te powiastki świadczą o dramatycznej wprost sile [jego] charakteru. Pontyfikat jego na pewno nie był sukcesem w znaczeniu praktycznym. Swą działalnością papieską nie przyspieszył w najmniejszym stopniu procesu centralizacji władzy w Rzymie ani nie podniósł prestiżu papieża w kalkulacji ludzi praktycznych. Umierał opuszczony przez większość kardynałów; dla tchórzliwych był zbyt niebezpieczny, zbyt zaś gwałtowny dla umiarkowanych; zbyt władczy dla ludzi o pewnej duchowej niezależności. Fantaści uważali go za zbyt giętkiego polityka, a politycy za nadmiernego ryzykanta. Z tej czy innej racji ludzie od niego odchodzili. Synody z ostatnich jego lat (1080–1084) to już tylko cień wspaniałych manifestacji jego potęgi, z których największy był synod laterański w roku 1079; urzędnicy opuścili Grzegorza VII, praca sekretariatu zalegała. U schyłku życia władzy jego nie uznawała bądź kwestionowała większa część Europy. Wszędzie powstał zamęt i chaos. Ale porażka jego, cokolwiek o niej sądzić, była tylko chwilowa. Ta „gorliwość nie dla chwały własnej, lecz dla chwały apostołów” zjednywała ludzi dla nowego ustroju Kościoła z papieżem u jego steru; i z czasem, pod naciskiem potrzeby życia, zaczęła z nową siłą rodzić owoce jego gorliwości.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Między cesarstwem a papieństwem. Spór o inwestyturę w średniowiecznej Europie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

VII. Europa w okresie krucjat. Uczeń:

1) wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny, a także charakter rywalizacji papieństwa z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- relacjonuje przyczyny reformy kluniackiej;
- wyjaśnia, dlaczego i o co toczyła się rywalizacja między papieżem a cesarzem;
- tłumaczy takie pojęcia jak inwestytura, beneficjum, synod, konkordat;
- analizuje zapisy dyktatu papieskiego i jego znaczenie;
- wyjaśnia zapisy konkordatu wormackiego i analizuje, dlaczego był on kompromisem zawartym przez skonfliktowane strony.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Między cesarstwem a papieństwem. Spór o inwestyturę w średniowiecznej Europie”. Uczniowie mają zapoznać się z treścią e-materiału (bez multimedium i zestawu ćwiczeń) tak, aby móc aktywnie uczestniczyć w zajęciach. Powinni opracować, np. w formie notatek, najważniejsze punkty sporu między papieństwem a cesarstwem.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat zajęć i poleca, by na jego podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel, przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby zgłaszali swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel omawia pogłębiający się kryzys Kościoła w wiekach X–XI i proces jego feudalizacji. Wspomina, że odpowiedzią na tę sytuację był ruch reformatorski rozpoczęty w Cluny. Prosi jedną osobę o krótkie scharakteryzowanie najważniejszych jego zasad, w razie potrzeby uzupełnia jej odpowiedź.

2. Prowadzący wskazuje związek reformy kluniackiej ze sporem o dominację w Kościele. Poleca, aby jeden z uczniów omówił najważniejsze punkty sporne między papieństwem a cesarstwem i założeń tzw. dyktatu papieskiego Grzegorza VII. Nauczyciel dodaje, że ten dokument wywołał reakcję cesarza Henryka IV, która doprowadziła do jego ekskomuniki. Uczniowie wykonują ćwiczenie 6.
3. Praca z multimedialnym („Animacja”). Nauczyciel odtwarza animację prezentującą spotkanie Henryka IV i Grzegorza VII w Canossie. Następnie poleca, aby uczniowie wykonali polecenie nr 3: wyjaśnili, co współcześnie oznacza powiedzenie „pójść do Canossy”. Następuje wspólne omówienie propozycji uczniów.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenie 7, analizując tekst oraz ilustrację.
5. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Jak ocenilibyście postępowanie papieża Grzegorza VII i cesarza Henryka IV podczas spotkania w Canossie? Czy obie strony mogły uznać Canossę za zwycięską konfrontację? Uczniowie dyskutują, przedstawiając swoje argumenty. Na koniec wybrana osoba może zapisać wnioski na tablicy.
6. Nauczyciel omawia decyzję konkordatu wormackiego, a uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie 8. Prowadzący prosi wskazanego ucznia o udzielenie odpowiedzi, jeśli to konieczne, uzupełnia ją o ważne informacje.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie w ramach podsumowania wykonują w parach ćwiczenia 2 i 4.
2. Nauczyciel prosi, aby uczniowie wrócili do pytań, które zaproponowali na początku lekcji, i sprawdzili, czy uzyskali na nie odpowiedzi. Jeśli nie, uczniowie szukają rozwiązania wspólnie z nauczycielem.
3. Nauczyciel omawia przebieg zajęć oraz ocenia pracę uczniów.

Praca domowa:

Wykonaj ćwiczenie 10, podejmując się oceny postaci Grzegorza VII. Uzasadnij swoje stanowisko.

Materiały pomocnicze:

- *Wielka historia świata*. Tomy 1-12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004-2006.
- *Wielka historia Polski*, tomy 1-10; Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.
- *Seria Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011-2019.
- E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2011.
- Wybór tekstów źródłowych do wskazanej epoki.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą się zapoznać z animacją przed lekcją i wykonać polecenie 2. Wówczas na lekcji następuje czytanie i ocena koleżeńską opracowań uczniów.